

L'impacte social dels plans i dels projectes territorials. El cas de Catalunya

Margarida Castañer i Vivas

Universitat de Girona. Departament de Geografia
mita.castaner@udg.edu

Néstor Cabañas López
Moisés Jordi Pinatella

Societat Catalana d'Ordenació del Territori, filial de l'IEC
ncabanes@iec.cat
mjordi@iec.cat

Recepció: abril de 2011
Acceptació: octubre de 2011

Resum

L'article analitza l'impacte social dels plans i dels projectes territorials entès com la percepció que una societat local té de les conseqüències que comportarà una intervenció determinada sobre el territori. La configuració d'un quart poder territorial format per moviments socials i la crisi del sistema de representació ciutadana han refermat la importància de l'impacte social, el qual té una incidència notable en les intervencions que afecten el territori, i això en provoca ben sovint la paralització o la modificació. Calen mecanismes per incorporar l'impacte social des que es comença a plantejar un projecte per evitar situacions d'estancament, per estudiar alternatives més òptimes i per reconèixer els valors territorials tal com són percebuts per la societat local.

Paraules clau: impacte social; societat; territori; projecte; conflicte territorial.

Resumen. *El impacto social de los planes y los proyectos territoriales. El caso de Cataluña*

El artículo analiza el impacto social de los planes y de los proyectos territoriales entendido como la percepción que una sociedad local tiene de las consecuencias que comportará una determinada intervención sobre el territorio. La configuración de un cuarto poder territorial formado por movimientos sociales y la crisis del sistema de representación ciudadana han reafirmado la importancia del impacto social, el cual tiene una incidencia notable en las intervenciones que afectan al territorio, y ello provoca con frecuencia su paralización o modificación. Hacen falta mecanismos para incorporar el impacto social desde que se empieza a plantear un proyecto para evitar situaciones de estancamiento, para estudiar alternativas más óptimas y para reconocer los valores territoriales tal y como son percibidos por la sociedad local.

Palabras clave: impacto social; sociedad; territorio; proyecto; conflicto territorial.

Résumé. *L'impact social des plans et des projets territoriaux. Le cas de la Catalogne*

L'article analyse l'impact social qu'ont les plans territoriaux à partir de la perception que la société a par rapport aux conséquences qu'un certain investissement entraînera pour le territoire. La consolidation d'un quatrième pouvoir territorial formé par les mouvements sociaux et la crise du système de représentation citoyenne ont réaffirmée l'importance de l'impact social —que généralement a une incidence notable en les interventions qui touchent le territoire— qu'assez souvent provoque la modification du projet ou même son arrêt total. On a besoin d'instruments pour incorporer l'impact social dès l'origine des projets dans le but d'éviter son échec postérieur, pour étudier les alternatives optimales et pour reconnaître les valeurs territoriales tel qu'ils sont perçus par la population local.

Mots clé: impact social; société; territoire; projet; conflit.

Abstract. *The social impact of territorial plans and projects. The case of Catalonia*

This article analyzes the social impact of territorial plans and projects defined as the perception that a local society has of the consequences that follow a specific territorial intervention. The formation of a fourth territorial power comprised of social movements and the crisis of citizen representation systems have reaffirmed the importance of social impact, which has a notable influence on interventions that affect the region, often causing them to be halted or modified. Mechanisms are needed to incorporate the notion of social impact in the initial stages of a project to avoid deadlock situations, study the most appropriate alternatives, and acknowledge territorial values as they are perceived by local society.

Keywords: social impact; society; territory; project; conflict.

Sumari

L'impacte social dels plans
i dels projectes territorials

Els factors que impulsen
l'impacte social

L'impacte social a través
de l'*Anuari Territorial de Catalunya*

Conclusions

Bibliografia

L'impacte social dels plans i dels projectes territorials

Tot pla o projecte territorial, plantejat ja sigui per administracions públiques o pel sector privat, comporta unes conseqüències directes sobre el territori. És el cas de les infraestructures viàries, ferroviàries, aeroportuàries o portuàries; les infraestructures de generació o distribució d'energia; les infraestructures vinculades a la gestió dels residus i els recursos hídrics, o els plans i projectes vinculats a l'ordenació del territori, ja sigui dels espais naturals, agrícoles o urbans. Les conseqüències d'una intervenció poden ser tant físiques —que provoquin alteracions en el paisatge, en els ecosistemes i en les condicions ambientals— com socials i econòmiques —amb variacions en la demografia, els llocs de treball, el preu del sòl o canvis culturals que incideixen sobre el tipus de vida local.

Quan, en un territori, es proposa un pla o un projecte territorial, els agents socials, econòmics i polítics acostumen a analitzar quines seran les conseqüències que comportarà i, a partir d'aquí, en fan una valoració que pot anar des de l'acceptació fins al rebuig, passant per una aprovació condicionada o bé la indiferència. L'impacte social del pla o del projecte és la suma d'aquestes valoracions individuals, ben sovint contraposades, i per això es pot definir com la percepció global que una societat local determinada té dels avantatges i dels desavantatges que ocasionarà un pla o un projecte territorial (Vancly, 2002).

Des d'aquest punt de vista, «l'impacte social» més enllà dels efectes directes (mesurables)¹, és una «construcció social» que depèn dels coneixements socialment apresos sobre el que és «normal», «natural», el que és esperat o fins i tot acceptable. En aquest darrer aspecte, hi ha un component clarament específic de cada individu i també de cada societat, en funció de quina és la seva idea de progrés, de seguretat, del valor que atorguen al medi natural, de la satisfacció amb el sistema de representació ciutadana i del context social, econòmic i polític del territori (Sairinen, 2004). Diversos autors (Yli-Pelkonen i Kolh, 2005) defineixen aquesta subjectivitat en la percepció del seu entorn com a coneixement ecològic local, i esdevé determinant perquè l'impacte social sigui variable en funció del tipus de societat receptora. Quan una actuació al territori és percebuda com a negativa o indesitjable segons el coneixement ecològic local, es genera un impacte social negatiu que pot provocar el sorgiment de moviments socials contraris.

Els factors que impulsen l'impacte social

Tradicionalment, la percepció d'aquest impacte social negatiu d'una actuació sobre el territori ha tingut una importància reduïda, ja sigui perquè les administracions locals acceptaven els projectes que els venien d'instàncies superiors o bé perquè la ciutadania adoptava un rol passiu si no hi havia una afectació directa a la seva propietat. Ara bé, l'emergència de corrents d'opinió sobre qüestions territorials amb incidència a l'esfera pública promogudes des de diferents moviments socials, juntament amb la crisi del sistema de representació ciutadana, han modificat aquesta situació i han reforçat la importància de l'impacte social.

Els moviments socials i el quart poder territorial

Són múltiples i variables els motius que porten a crear moviments socials en contra de determinats plans o projectes territorials, però, fent una primera

1. Burdge (1994) va determinar vint-i-sis variables per mesurar l'impacte social classificades en cinc grups: efectes demogràfics, efectes en la comunitat i les estructures institucionals, efectes socioeconòmics, canvis culturals individuals i familiars i requeriments infraestructurals.

lectura dels diferents casos estudiats², podríem establir una mínima diferenciació dels factors que els propicien: els derivats del nou ecologisme polític, aquells que provenen del moviment veïnal o d'altres que són fenòmens nous de caràcter global i que no es corresponen amb cap iniciativa sociopolítica anterior.

El primer d'aquests factors que expliquen el sorgiment de moviments territorials deriva de l'aprofundiment en el paradigma ecologista dins de l'era postindustrial o de capitalisme tardà, cada cop més estès a la nostra societat gràcies a la conscienciació mediambiental. Aquesta conscienciació es basa en uns valors que entronquen també amb una perspectiva individual sobre els processos econòmics que generen pèrdues a l'entorn quotidià:

La política ecologista és una política de pèrdues —la pèrdua de la naturalesa i la pèrdua de la tradició—, però també és una política de recuperació. No podem tornar a la naturalesa o a la tradició, però, com a individus i com a humanitat, podem intentar tornar la moral a les nostres vides en el context d'una acceptació positiva de la incertesa fabricada. (Giddens, 1996: 85)

Cal lligar aquesta nova consciència amb el canvi de valors postmaterialistes (Inglehart, 1977), on tenen una especial importància les qüestions al voltant de la natura i l'entorn i que són una qüestió transversal a gairebé la totalitat dels conflictes. No obstant això, aquesta consciència adquireix més rellevància en aquelles actuacions que són percebudes com un risc sobre la salut, la natura, el paisatge o els tipus de vida (que es consideren tradicionals) a escala comarcal o regional³. Això genera uns moviments d'oposició a una actuació que involucren sectors de la societat d'aquests territoris no afectats directament apel·lant a una certa «consciència territorial» i que poden desembocar en estructures més o menys permanents d'activisme ambiental a un determinat territori com els nous moviments de defensa territorial⁴, molts dels quals van lligats a les entitats ecologistes d'arrel naturalista⁵ més clàssiques. Aquests moviments plantegen, en els territoris respectius, un model alternatiu global a l'actual (Alfama et al., 2007), tot i que, sovint, les formes per expressar-se són més enfocades a l'acció local contra determinats projectes que afecten aquell territori que no pas a construir una proposta global alternativa.

2. Tant a l'*Anuari Territorial de Catalunya* (SCOT, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2010a i 2010b) com als estudis previs que s'han realitzat sobre el tema (Nel·lo, 2003; Alfama et al., 2007).
3. Seria el cas de les grans infraestructures (transport, energia, aigua o residus) i determinats plans urbanístics o territorials que afecten zones d'interès natural o paisatgístic.
4. Generalment, plataformes per desenvolupar l'activisme ambientalista. En molts casos, aquestes plataformes sorgeixen com a conseqüència d'una actuació determinada, com seria el cas de Salvem l'Empordà, Salvem les Valls, Plataforma en Defensa de Collserola o Plataforma en Defensa de l'Ebre.
5. Aquestes entitats sovint compaginen les activitats de divulgació científica amb l'ecologisme polític, com és el cas de DEPANA, ANG, ADENC, CÉPA, GEPEC, GEVEN GDT, IAEDEN, IPCENA o Limnos.

El segon factor, i ja a un nivell més local, el constitueixen els nous tipus de moviment veïnal. Uns moviments veïnals que, com va assenyalar Harvey (1992), s'estructuren a partir d'un sentiment de propietat derivat del valor d'ús del propi espai urbà que ultrapassa els límits de l'estricta propietat privada.

Aquests moviments estaven originàriament associats a dos eixos principals: les demandes d'habitatge o serveis⁶ i l'oposició a les polítiques urbanes que afecten directament el seu barri (transformació urbana, obres públiques, equipaments enutjosos...). Amb l'arribada de la democràcia i la possibilitat de participar a les institucions, es va acabar prioritzant aquest segon referent a les polítiques urbanes respecte al primer (Borja, 1986; Nel-lo, 2003).

Sovint s'argumenta que aquest tipus de moviments, com totes les estructures permanents o sòlides, han entrat en decadència en contacte amb la nova modernitat, on les estructures socials ja no perduren prou temps per solidificar-se (Bauman, 2007). Tanmateix, en la mesura que han sabut adaptar-se o flexibilitzar-se en funció de les circumstàncies de cada moment, han generat importants moviments socials d'oposició a determinats plans urbanístics de transformació que afecten el seu territori de referència⁷. També, i en l'àmbit urbà, s'han generat moviments socials rellevants que recuperen aquelles demandes de serveis urbans fruit de les mancances del mercat, com és el cas de l'habitatge⁸. Cal destacar, també, que l'assumpció dels plantejaments de l'ecologisme polític és una constant dins d'aquests moviments, especialment important pel que fa als aspectes relatius a la salut o al paisatge⁹, que prenen la forma dels moviments d'oposició a la localització d'activitats enutjoses.

Precisament, aquest és el darrer factor que incideix en el sorgiment dels moviments d'oposició a determinats plans o projectes territorials, i és el resultat directe d'un procés de globalització que genera una nova concepció de la importància estratègica de les localitzacions concretes i les seves diferenciacions per tal d'atraure el capital (Harvey, 1998). Com assenyala Bobbio (1999), sovint aquests conflictes són l'altra cara de la competència entre ciutats per atraure inversions.

També, i com va apuntar Castells (1983), existeix un sentiment d'identitats locals de resistència envers el predominant «espai dels fluxos» globals que es poden escapar del control de qualsevol entitat local. Això fa que «l'única

6. Un dels eixos de reivindicació principals del moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició eren l'execució de les obres d'urbanització i els serveis urbans bàsics dels barris nous que van acollir la immigració dels anys seixanta i setanta.
7. Aquests moviments hereus del moviment veïnal clàssic són d'una rellevància especial a les grans ciutats i especialment a les zones de transformació urbana de la ciutat de Barcelona (Poble Nou, Barceloneta, Raval, Santa Caterina, Les Corts...).
8. Cal recordar els moviments per a un habitatge digne a Catalunya (SCOT, 2006), que van arribar a assolir una important maduresa, atès que van generar cicles de protesta més o menys generalitzats.
9. Dos dels principals motius de reivindicació veïnal actual són precisament l'alta edificabilitat de determinats projectes (paisatge) i la ubicació d'instal·lacions que es consideren perjudicials per a la salut (plantes d'incineració de residus, antenes de telefonia mòbil...).

forma de resistència sigui negar el dret a aterrar a la gran quantitat de fluxos existents només per comprovar si s'instal·len en una comunitat veïna».

Aquesta nova forma de resistència local sota l'empara o no d'un moviment més complex al darrere (com els abans esmentats) pot ser definida més enllà del prototípic fenomen NIMBY («Not in my back yard») d'oposició d'uns propietaris o una comunitat a una activitat enutjosa. Per Nel·lo (2003), són molt més complexos que una simple defensa de la propietat privada i inclouen una amalgama de sectors més diversos, que comparteixen el seu caràcter reactiu davant una proposta de localització enutjosa determinada. També aquestes identitats locals reactives noves poden formar part de conceptes que impliquen realitats territorials més àmplies¹⁰.

El resultat d'aquesta confluència de moviments socials contraris a determinats projectes territorials és el resultat de la demanda generalitzada d'un paper actiu de la societat, el que alguns autors han anomenat la *producció social de l'espai* (Lefebvre, 1971). S'ha trencat d'alguna manera l'esquema tradicional capitalista d'actors en el territori, de les relacions privades entre propietaris que posseeixen el recurs primari (sòl), els promotors i inversors (capital) que transformen l'espai d'acord amb l'interès privat i l'Administració que intervé en funció de l'interès públic, regulant tot el procés i solucionant els conflictes entre propietaris i inversors. Es desenvolupa, així, el que podríem anomenar *quart poder territorial* (opinió pública¹¹) a l'entorn dels plans i dels projectes on aquests moviments traslladen els seus plantejaments a través dels mitjans de comunicació tradicionals i l'ús extensiu de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), amb una capacitat d'incidència real sobre la resta d'actors tradicionals directament vinculats (Administració, propietaris, promotors...) i del conjunt de la població. Com assenyala Tarrow (1998: 160):

Una tasca fonamental dels moviments socials és la d'identificar greuges, vincular-los amb d'altres greuges i construir marcs de significat més amplis que puguin trobar ressò a la predisposició cultural d'una població i transmetre un missatge uniforme a qui ostenta el poder.

La crisi del sistema de representació ciutadana

La incidència d'aquest «quart poder territorial» va molt lligada també a la crisi de legitimitat del sistema institucional de representació ciutadana. Per entendre aquesta crisi, cal tenir en compte dos factors derivats del procés

10. En el cas de Catalunya, es pot interpretar el debat sobre una localització amb l'arrel tradicional del debat sobre l'equilibri territorial, i els populars «Aquí no» (Nel·lo 2003) poden esdevenir els «Per què sempre aquí?» (Bobbio, 1999). Aquest seria el cas dels habitants de les Terres de l'Ebre, que estan tips de sentir-se com els grans proveïdors d'energia de tota mena.

11. El terme *opinió pública* es refereix a les funcions de la crítica i del control organitzat de l'estat que el públic exerceix formalment, a través de les eleccions periòdiques, o informalment (Habermas, 1994).

actual de globalització: la debilitació dels límits entre interès públic i privat produït pel desmantellament progressiu de l'Estat del benestar (Stiglitz, 2002) i la incapacitat dels sistemes de representació actuals per fer front realment a les necessitats ciutadanes de seguretat davant la incertesa generada pels fluxos canviants a nivell global. Tal com explica Bauman (2007: 120):

D'aquí es deriva la incertesa perpètua en què es veuen obligats a actuar els agents polítics; una incertesa que els polítics admeten a vegades però que intenten amagar amb demostracions de força i retòrica.

Aquesta incertesa també afecta la validesa dels criteris tècnics que emparen fins ara els projectes territorials que passen a ser qüestionats (Subirats, 2007) o que es mostren insuficients per resoldre, mitjançant els estrictes mecanismes normatius (al·legacions), les qüestions plantejades pels nous moviments territorials. Aquests situen els plantejaments en el marc d'un conflicte de principis i legitimitats dins de l'esfera pública i no dins dels conflictes territorials clàssics d'interessos entre propietaris, inversors i Administració resolts a l'esfera privada.

És en aquest context on sorgeix el paradigma de la nova cultura envers el territori que pretén posar-lo en valor com a actiu propi d'una societat i no com a simple suport físic de les activitats, i establir mecanismes nous per gestionar-lo a través de la nova governança territorial (Blanco i Gomà, 2002). Aquesta nova cultura també aposta per introduir una dimensió multiescalar per guanyar en estratègia i perspectiva tot cercant solucions que puguin ser àmpliament compartides. Segons Tarroja i Camagni (2006: 715):

El repte d'aquesta nova cultura territorial és, tanmateix, la seva aplicació i gestió. La formulació del projecte es planteja com un procés de diàleg polític i negociació entre agents implicats en la recerca d'un consens sobre les opcions de futur i les estratègies compartides.

També en el marc d'aquesta nova cultura territorial és necessària una gestió concertada en xarxes interinstitucionals de cooperació territorial (Tarroja, 2006). Això és degut al fet que, precisament, l'actual arquitectura institucional i la juxtaposició dels planejaments apareix com una font que propicia o dóna suport a bona part dels conflictes (Nel-lo, 2003), la qual cosa eleva la seva categoria al nivell institucional i de les competències administratives.

L'articulació de la nova cultura del territori passa precisament per la cerca de consensos com a apriorismes de qualsevol intervenció al territori o durant la planificació i la gestió d'aquesta actuació un cop descoberts els conflictes que hi genera. Com constaten Martí i Rebollo (2003: 29):

El conflicte pot ser obert, espontani, imprevist i imprevisible. Pot ser, i moltes vegades és, ingovernable. Però el consens, no. El consens s'ha de construir, i s'ha de construir des de l'únic lloc on és possible fer-ho: des del conflicte. Així, construir consensos dependrà sempre de com gestionem el

conflicte. Si ens situem davant el conflicte des del que podríem anomenar una cultura competitiva, el que compta, llavors, és vèncer. Si, al contrari, ens situem davant del conflicte des del que podríem anomenar una cultura col·laborativa, llavors el que importa no és vèncer, sinó avançar.

L'impacte social a través de l'*Anuari Territorial de Catalunya*

Una primera aproximació a l'estudi de l'impacte social dels plans i projectes territorials a Catalunya es pot fer a través de l'*Anuari Territorial de Catalunya*¹², una publicació de divulgació i recerca científica creada per la Societat Catalana d'Ordenació del Territori, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. El fons documental de l'*Anuari Territorial*, desenvolupat entre els anys 2003 i 2010, és de prop de 1.300 articles que corresponen a uns 900 projectes i debats territorials en l'àmbit del medi ambient, les infraestructures, els plans i projectes urbanístics i la política territorial.

El període analitzat per l'*Anuari Territorial de Catalunya* és especialment interessant per a l'estudi de l'impacte social, per la coincidència en el temps d'unes transformacions territorials molt intenses (creixement demogràfic i urbanístic, noves necessitats en matèria d'infraestructures i serveis...) i el reforçament del discurs per a una nova cultura del territori a nivell acadèmic, ciutadà, polític i institucional (gestió prudent dels recursos, atenció pels valors del territori, lligam entre qualitat de vida i qualitat de l'entorn, implicació de la ciutadania en els processos de decisió...). Aquest ha estat el caldo de cultiu idoni per a la intensificació del debat sobre el model territorial i perquè els plans i projectes territorials hagin generat un impacte social, ja sigui negatiu o positiu.

La pràctica totalitat dels 900 projectes analitzats han generat algun tipus de conseqüència (econòmica, social, ambiental, paisatgística) positiva o negativa en la societat receptora i en la majoria de casos ha donat lloc a posicionaments diversos per part dels actors territorials. Només en alguns casos —72— l'impacte social negatiu ha estat prou important per generar un veritable conflicte territorial, amb accions de protesta que han arribat a alterar l'ordre públic (concentracions, manifestacions...), amb la qual cosa han esdevingut una veritable mobilització social (Tarrow, 1998).

L'impacte social esdevé el resultat de la interacció entre el projecte i la societat receptora i la seva evolució depèn en bona mesura de la gestió que es faci durant la tramitació del projecte. Per això prenem aquestes tres variables (el projecte, la societat receptora i la gestió del conflicte) per analitzar com

12. L'objectiu que persegueix és donar a conèixer amb rigor i objectivitat els plans i els projectes que defineixen el futur del territori i el debat públic sobre el model territorial facilitant informació assequible dirigida a estudiosos, polítics, tècnics i a la ciutadania en general. Els criteris per seleccionar articles són la rellevància física (la transformació que suposa en el territori), social (el debat generat), tècnica (bones pràctiques), sectorial o local. El plantejament del tema és sempre de tipus descriptiu, sense incloure cap tipus de valoració, de to divulgatiu i incorporant el punt de vista de tots els agents implicats.

s'ha generat i com ha evolucionat l'impacte social en alguns dels casos analitzats a l'*Anuari*.

Cal aclarir que aquí no es pretén fer una anàlisi quantitativa —per exemple: creuant les dades de tipologies de projectes i àmbits territorials en funció de l'aparició de conflictes i la seva resolució—, ja que això requeriria una anàlisi molt més exhaustiva que sobrepassa l'objectiu d'aquest article. Així, en cada una de les tres variables, s'hi analitzen una sèrie de casos d'estudi —escollits per diversos motius— que permeten corroborar que l'impacte social d'un pla o d'un projecte territorial és variable en funció de la societat receptora, la tipologia del projecte i la gestió del conflicte. En aquest sentit, les conclusions no poden arribar a l'extrem de determinar, per exemple, les tipologies de projecte o els àmbits territorials on es genera més impacte social, però sí que obren un ventall de possibilitats per analitzar sectorialment i territorialment els conflictes territorials i l'evolució que segueixen.

El projecte

El pla o projecte té més o menys impacte social en funció de la tipologia, les característiques bàsiques i la localització exacta. Així, en les infraestructures, els creixements urbans o les transformacions urbanes l'impacte social és sovint positiu, ja que les conseqüències socioeconòmiques positives de l'actuació contraresten les conseqüències negatives (derivades de la possible repercussió negativa del projecte sobre el patrimoni natural, la qualitat de vida, el turisme, l'agricultura, el valor del sòl...). En canvi, existeixen projectes en els quals la percepció de l'impacte social com quelcom negatiu és més generalitzat, especialment els vinculats als residus i les infraestructures energètiques.

Per il·lustrar-ho, es compara la tipologia més clàssica i tradicional d'instal·lació que genera conflicte, els abocadors¹³, amb altres tipus de projecte que acostumen a portar associades més càrregues positives (polígons d'activitat econòmica, centrals eòliques...).

Així, per exemple, en l'àmbit de les Terres de Lleida, s'observa com la gran majoria dels projectes sobre gestió de residus han acabat fracassant, ja que la pressió social ha forçat els ajuntaments a rebutjar-los. És el cas de la incineradora de residus animals de la Granja d'Escarp, l'abocador de Gimennells, la planta de compostatge de Maldà i l'abocador de residus industrials de Castellserà.

13. Els conflictes territorials lligats als abocadors tenen una importància significativa a Catalunya ja durant els anys vuitanta. En són exemples l'abocador de Beuda, a la Garrotxa, que va acabar amb greus incidents quan el president de la Generalitat, Jordi Pujol, va rebre una pluja de deixalles llençada pels manifestants; la lluita comarcal per evitar un abocador a Forés (Conca de Barberà), que va provocar la dimissió d'onze alcaldes i noranta-quatre càrrecs electes, majoritàriament de CiU, o les campanyes contra els abocadors del Garraf, del Papiol i de la Font Santa per part de la Coordinadora Antiabocadors del Baix Llobregat.

En el cas de Maldà (Urgell), l'any 2001, una empresa promotora va començar a tramitar una planta de compostatge de residus orgànics. La Plataforma en Defensa de la Vall del Corb va recollir prop de 3.000 signatures en contra entre habitants del poble i de l'entorn i va provocar que l'equip de govern, que havia defensat vivament el projecte, el descartés per rebaixar la crispació social. L'any 2006, l'empresa promotora va renunciar oficialment a la planta.

A la Granja d'Escarp (el Segrià), el 2002, es va presentar un projecte per instal·lar una planta de tractament de residus orgànics animals que, a més, generaria energia elèctrica extreta de la combustió del residu. L'oposició per part de la Plataforma Baix Segre, que va organitzar un referèndum amb un resultat aclaparador a favor del no¹⁴, va obligar l'Ajuntament a retirar el suport a la planta i, a partir de 2006, va caure en l'oblit.

A Castellerà (Urgell), el 2006, es van iniciar els tràmits per instal·lar un abocador de residus industrials en una antiga mina de guix. La Plataforma en Defensa de la Serra de Bellmunt va recollir 700 signatures en contra, va reclamar un referèndum i va acabar forçant un canvi d'opinió de l'Ajuntament. Davant d'aquest fet, el projecte es va acabar retirant el mateix any.

A Gimènells i el Pla de la Font (el Segrià), el 2007, es va proposar construir un abocador, una planta de tractament de residus i una de compostatge, que, en conjunt, hauria d'afectar un total de 68 hectàrees de la Vall de Camarasa. En aquest cas, el rebuig va ser imminent per part de la població local (que va crear la plataforma Salvem la Vall de Camarasa), l'Ajuntament i fins i tot la Diputació de Lleida. Aquest fet va encallar definitivament el projecte.

En tots els casos, els motius al·legats per oposar-se a aquestes instal·lacions eren diversos: males olors, possibles problemes per a la salut, afectació sobre els aqüífers, pèrdua de sòl agrícola, augment del trànsit o pèrdua dels valors paisatgístics. A més, s'observa un rebuig frontal al fet que l'àmbit rural de les Terres de Lleida hagi d'assumir els residus generats en zones urbanes, especialment a l'àrea metropolitana de Barcelona. Per això el discurs d'alguna de les plataformes contràries remarca que el que es pretén és convertir Lleida en l'«abocador» de Catalunya. Sigui com sigui, en tots els casos, els llocs de treball directes que generaria la infraestructura (que, com a molt, podien arribar a algunes desenes), no han estat percebuts com una compensació suficient pels danys ocasionats.

En canvi, en aquestes mateixes comarques, hi ha hagut uns altres projectes —malgrat que també han tingut contrapartides negatives, que en alguns casos també han generat moviments opositors— que han estat vistos com a positius pel desenvolupament local i han prosperat. És el cas del centre peni-

14. En el referèndum celebrat el 14 de maig de 2006, dels 830 ciutadans amb dret a vot, 555 van votar en contra de la planta, 7 a favor i la resta se'n va abstenir. A més, es va promoure el vot nul al referèndum de l'Estatut d'Autonomia mitjançant una butlleta de rebuig, que va aconseguir el 44% dels vots escrutats.

tenciari Els Plans (Tàrraga), de la zona de desenvolupament prioritari de l'energia eòlica del Segrià o del sector d'activitat econòmica Torreblanca-Quatre Pilans (Lleida).

A Tàrraga (Urgell), fou el mateix Ajuntament, amb el suport dels grups de l'oposició, qui, el 2005, es va oferir a la Generalitat per acollir un centre penitenciari d'homes. Com a contrapartida, el consistori va arrencar el compromís de prioritzar la població local per accedir als 500 llocs de treball que s'oferien i de construir uns jutjats al municipi. Malgrat que va sorgir un moviment veïnal contrari, el projecte ha tirat endavant i es preveu que s'inauguri el 2013.

El juny de 2010, es va aprovar una zona de desenvolupament prioritari (ZDP) de l'energia eòlica¹⁵ que afecta els municipis d'Almatret, Maials, Llardecans i Seròs (Segrià), on es podrien ubicar entre 30 i 40 molins. La proposta fou molt ben rebuda pels ajuntaments i el Consell Comarcal i no ha tingut cap mena de rebuig veïnal. Igualment, a la comarca de les Garrigues, hi ha un parc eòlic construït (40,5 MW) i vuit d'aprovats sense que hi hagi sorgit cap moviment en contra.

A Lleida, des de l'any 2007, l'Ajuntament i l'Incasol promouen un nou polígon industrial de 500 hectàrees —a l'est de la ciutat, entre la N-240 i la línia ferroviària—, una superfície només una mica inferior a la Zona Franca (600 hectàrees). Es preveu que les obres de la primera fase (240 hectàrees) s'iniciïn el 2011. En aquest cas, malgrat l'enorme consum de sòl i la proximitat a zones d'especial protecció d'aus, el projecte ha estat ben rebut per la societat local, per la contribució que pot fer al desenvolupament de la zona, i no s'ha generat cap moviment en contra.

La societat receptora

A part del propi projecte, la posició de la societat receptora té també un paper clau a l'hora de determinar l'impacte social. Aquest posicionament depèn dels valors intrínsecs d'aquesta societat (la seva idea de progrés, el valor que atorguen al medi natural, la relació entre el poder polític i la ciutadania...) i també del context social, econòmic i polític del territori. Així, elements com ara la fortalesa del moviment associatiu, l'existència d'oposició municipal, la presència de segones residències, el teixit comercial i industrial o el nivell de formació de la població determinen que es produeixi una contestació social més àmplia o més reduïda davant d'alguns projectes d'intervenció al territori. Per exemple: en determinades àrees de Catalunya amb índexs de renda per càpita més elevats, els projectes d'infraestructures generen més rebuig per part de la població organitzada en plataformes o entitats de defensa del territori. En canvi, en altres indrets, amb renda per càpita més

15. Les zones de desenvolupament prioritari (ZDP) van ser aprovades inicialment pel Govern de la Generalitat el mes de juny de 2010. Es delimitaven set zones on es podien instal·lar 769 MW.

baixa i afectats històricament per processos de despoblament, la posició envers els projectes és, en termes generals, més favorable.

A continuació s'analitza la percepció diferent en relació amb l'emplaçament d'un aeroport —en un cas d'aviació comercial i en l'altre d'aviació corporativa— a les Terres de Lleida i a la Catalunya Central. En aquest cas, no es pretén identificar els motius que expliquen aquest fet —que poden ser d'indole molt diversa i que potser requeririen una investigació més específica—, sinó subratllar el comportament diferenciat dels agents polítics, socials i econòmics en els dos territoris.

El Pla d'Aeroports aprovat pel Govern de la Generalitat l'any 2002 preveia un nou aeroport corporatiu per a jets privats, aerotaxis, missatgeria i aviació esportiva que actuaria com a aeroport complementari al del Prat i que s'hauria de situar a una distància d'entre 40 i 80 quilòmetres respecte a aquest. Descartades algunes localitzacions per motius físics (Maresme, Garraf...) o per la preexistència d'aeroports (la Selva), a la pràctica, únicament tres comarques de la Catalunya Central (Osona, Bages i Anoia) podien acollir aquestes instal·lacions. Durant els anys 2005 i 2006, es va discutir la possibilitat que s'ubiqués al municipi de Fonollosa (el Bages), proposta que va ser rebutjada per diversos ajuntaments de la comarca (entre els quals Fonollosa) i per bona part dels veïns que van crear el Grup de Defensa de l'Entorn Rural. Posteriorment, el Govern de la Generalitat va obrir un concurs per rebre propostes dels pobles que volguessin acollir l'aeroport. Si bé diversos ajuntaments del Bages (Sant Fruitós de Bages i Moià) i Osona (Centelles, Balenyà, Taradell) es van interessar pel projecte, en tots els casos els consistoris locals ho van acabar descartant davant la presència de plataformes que no hi estaven d'acord, l'oposició dels municipis de l'entorn o l'opinió contrària de l'oposició municipal¹⁶. L'abril de 2009 el concurs es va tancar amb una única candidatura: Òdena (Anoia), que proposava aprofitar les instal·lacions d'un aeròdrom. La candidatura tenia un ampli suport a nivell local i comarcal —especialment dels sectors econòmics—, però també va rebre queixes per part dels alcaldes dels municipis limítrofs —sobretot la Pobla de Claramunt i Capellades—, per la perillositat i pels sorolls. Finalment, el Departament de Política Territorial va considerar que la candidatura d'Òdena complia els requisits i fou escollida, amb la previsió que entri en funcionament el 2012.

El Pla d'Aeroports de 2002 preveia, a més, un aeroport regional a les Terres de Lleida. El primer emplaçament previst, Alfés (Segrià) —on des de 1929 funcionava un aeròdrom—, es va descartar el gener de 2004 per la proximitat a l'espai natural de la Timoneda d'Alfés i s'hi va cercar una alternativa. Van ser nombrosos els ajuntaments que es van oferir per acollir el nou aeroport, entre ells Alguair, Almacelles, Artesa de Lleida, Lleida i Puigverd (Segrià), Balaguer (Noguera) i Juneda (Garrigues) i en cap dels casos es va

16. A Taradell, indret proposat pel Consell Comarcal d'Osona, la decisió final es va prendre després d'una assemblea on van participar 600 veïns, entre els quals hi havia membres d'Unió de Pagesos i del Grup Naturalista d'Osona.

organitzar un moviment opositor com havia passat a la Catalunya Central. Al juliol del mateix 2004, el Departament de Política Territorial va escollir el municipi d'Alguaire. El procés d'expropiació dels terrenys i de construcció de l'aeroport, fins que es va inaugurar el gener de 2010, va durar sis anys, sense que aparegués cap mostra d'oposició a nivell local o comarcal.

Així doncs, a les Terres de Lleida, una àrea tradicionalment desindustrialitzada i amb tendència a l'emigració cap a l'àrea metropolitana de Barcelona, l'aeroport es va percebre com una necessitat per reactivar econòmicament l'àrea, i aquest fet fou prou important per superar els possibles afectes adversos. En canvi, a la Catalunya Central, especialment al Bages i Osona, aquesta urgència no es va percebre i es van valorar molt més uns altres aspectes com ara la tranquil·litat, la qualitat de vida o la protecció de l'entorn natural.

Aquesta percepció diferencial s'observa també si es compara la manca d'oposició al projecte de Sector d'Activitat Econòmica Torreblanca-Quatre Pilans de Lleida, de 500 hectàrees (que ha estat analitzada anteriorment), amb el rebuig d'una part¹⁷ de la població de Llagostera a un polígon industrial de 66 hectàrees al sector de Can Boada. O també en la diferent reacció ciutadana en l'elecció de les zones de desenvolupament prioritari (ZDP) de l'energia eòlica al Segrià (també analitzada anteriorment) i a l'Alt Empordà, rebutjada —amb diferents graus— per entitats ecologistes, ajuntaments i Consell Comarcal¹⁸.

La gestió de l'impacte social

Finalment, la gestió de l'impacte social per part de l'Administració pública que es fa durant la tramitació pot contribuir a apaivagar-lo o, fins i tot, a augmentar-lo. En la major part de casos, com a conseqüència del debat, els projectes es modifiquen, ja sigui de manera lleu o significativa. Només en algunes circumstàncies puntuals el resultat de l'impacte social és nul (i el projecte es desenvolupa tal com s'havia plantejat inicialment) o bé completament determinant (la qual cosa provoca l'anul·lació del projecte¹⁹).

Aquí, es prenen com a exemple tres dels casos que, com es demostra àmpliament en els articles de l'*Anuari Territorial de Catalunya*, han generat més conflictivitat social en la darrera dècada en forma de manifestacions ciutadanes, presència als mitjans de comunicació i penetració en el debat polític nacional (i no només local). Es tracta de l'eix Vic-Olot pel túnel de Bracons,

17. El projecte, impulsat per Incasol, tenia el suport del grup de CiU, a l'alcaldia, però el rebuig dels grups municipals d'ERC i ICV i de Salvem Llagostera. El mes de juliol de 2009, es va aprovar el conveni però els terrenys no han estat encara requalificats.

18. La zona de desenvolupament prioritari (ZDP) de l'Alt Empordà se situa entre el massís de l'Albera i el corredor d'infraestructures format per la N-II, l'APT i el TGV. La proposta alternativa defensada pel Consell Comarcal era més reduïda i circumscrita únicament en el corredor d'infraestructures.

19. Com s'ha observat anteriorment en els projectes vinculats a la gestió de residus a les Terres de Lleida.

el Quart Cinturó o Ronda del Vallès i la línia de molt alta tensió Sentmenat-Bescanó-Baixàs.

L'eix Vic-Olot per Bracons, que té el seu origen en el Pla General de Carreteres de 1985, va generar un fort debat social entre els anys 2002 i 2004, amb una forta polarització, especialment a la Garrotxa, a nivell social, polític i fins i tot institucional²⁰. L'eix es va inaugurar el 2010, però, com a resultat del debat, es van produir importants canvis en el projecte per reduir l'impacte ambiental i paisatgístic, com ara la reconversió dels tres quilòmetres previstos d'autovia a tres carrils, el rebaix de la cota nord del túnel en prop de vint metres o la realització de diversos túnels, falsos túnels i trams de trinxera en diferents punts del traçat. El cost final de la carretera fou de 308 milions d'euros, molt per sobre dels 215 previstos inicialment, si bé no tot l'increment es deu a les mesures correctores²¹. El fet, però, que aquestes mesures correctores s'hagin pres al llarg del conflicte —i no d'entrada, en els primers estudis informatius— obre un interrogant sobre la seva possible translació o no en altres casos similars. A més, cal preguntar-se també sobre el procés d'aprovació de la carretera, efectuat per trams i no conjuntament. Això va impedir, per exemple, que els estudis informatius i d'impacte ambiental plan-tegessin i estudiessin unes altres alternatives de connexió entre Olot i Vic²².

En el cas del Quart Cinturó o Ronda del Vallès, el debat es va iniciar a finals dels anys noranta²³ —amb una configuració d'actors molt similar al conflicte de Bracons— i també ha comportat modificacions respecte al projecte inicial. D'entrada, la via es presenta ara com a Ronda del Vallès i no com a Quart Cinturó i, per tant, més pensat per a la mobilitat interna del Vallès que no pas com a via alternativa a l'AP-7 per al trànsit de pas. En conseqüència, el que es projecta ara és una calçada majoritàriament de dos carrils per sentit (enlloc de tres), amb nombrosos enllaços amb les poblacions i la xarxa viària local i amb un traçat més proper als espais urbans²⁴, per tant,

20. El Govern de la Generalitat format l'any 2003 estava dividit: ERC i ICV hi estaven en contra i el PSC, a favor. Aquesta situació va afectar el mateix govern, amb consellers favorables i consellers contraris a la infraestructura. A nivell ciutadà, el moviment contrari estava encapçalat per Salvem les Valls.

21. El decalatge entre la partida prevista inicialment en una infraestructura i el cost final és molt habitual.

22. Entre aquestes alternatives, podem citar la millora de la C-63 i la C-25 (per Anglès i l'Eix Transversal), la millora de la C-26 i la C-17 (pels túnels de Capsacosta i Ripoll), la construcció d'un túnel a la C-153 (sota la serra de Cabrera) o la substitució de l'eix viari de Bracons per un eix ferroviari. En tots els casos, aquestes alternatives, plantejades de manera informal entre el 2003 i el 2004, xocaven amb la inversió que havia suposat construir el tram Manlleu-Torelló, acabat l'any 2000.

23. Aquesta via ja estava projectada en el Pla Director Territorial de la Regió Metropolitana de Barcelona de 1966, però no fou fins al 1995 que es va iniciar la redacció de l'estudi informatiu. Al moment de tancar aquest article, hi havia dos trams acabats, un tram en obres i la resta del traçat (de Terrassa a Granollers) a informació pública. El rebuig a la via ha estat articulat a l'entorn de la Campanya Contra el Quart Cinturó.

24. En concret, en el tram entre Terrassa i Granollers es proposa desplaçar cap al sud l'eix per tal de passar més a prop de Sabadell, Palau-solità i Plegamans, Lliçà d'Amunt i Granollers.

amb menys impacte sobre les àrees agroforestals. Això implica, però, que l'actual autopista AP-7, que en molts trams passa enmig d'àrees densament poblades, continuarà suportant el trànsit de pas entre Europa i la península Ibèrica²⁵, amb els consegüents problemes vinculats a la contaminació acústica i atmosfèrica, qüestió aquesta que no ha estat mai debatuda en profunditat.

Finalment, la línia elèctrica de molt alta tensió Sentmenat-Bescanó-Baixàs, aprovada l'any 2001²⁶, va generar un conflicte intens especialment entre els anys 2004 i 2007²⁷. Com a conseqüència, el projecte inicial ha sofert nombroses i contínues modificacions: canvis de traçat per allunyar-lo de zones urbanes i espais naturals²⁸, compactació amb línies preexistents de 132 o 220 kV o acostament al corredor d'infraestructures viari i ferroviari. Tanmateix, la modificació més important serà el soterrament dels seixanta quilòmetres de tram transfronterer entre Santa Llogaia i Baixàs²⁹, per tal de reduir l'impacte sobre els Pirineus i la plana del Rosselló³⁰. Aquestes revisions no han respost únicament a criteris objectius, sinó que en molts casos s'han produït després que, en els territoris afectats, s'haguessin organitzat intenses campanyes d'oposició. A més, tal com va passar amb l'eix Vic-Olot, la segmentació del projecte per trams no ha afavorit tampoc que es poguessin plantejar unes altres alternatives de traçat³¹.

Conclusions

Ja hem vist que l'impacte social dels plans i dels projectes territorials depèn de la tipologia i de les característiques de la intervenció sobre el territori, com també dels valors intrínsecs de la societat local, que deriven en bona part del seu context cultural, econòmic i polític. Així mateix, ha quedat demostrat

25. Cal destacar sobretot la proximitat de l'AP-7 a alguns barris de Montmeló, Mollet del Vallès, Barberà del Vallès o Sant Cugat del Vallès.

26. Al moment de tancar l'article, el primer tram de la MAT (entre Sentmenat i Bescanó) estava en obres, el segon tram (Bescanó-Santa Llogaia d'Àlguema) disposava d'avantprojecte i el darrer tram (Santa Llogaia-Baixàs) estava pendent de l'avantprojecte.

27. La Plataforma No a la MAT (ciutadana) i l'AMMAT (formada pels alcaldes afectats) han organitzat nombroses manifestacions a diferents poblacions com Barcelona, Girona, la Jonquera o Perpinyà.

28. D'aquesta manera, s'han descartat traçats que passen a prop de nuclis urbans (com ara Aiguaviva o Manlleu) o d'espais naturals (com l'EIN Salines-Bessagoda o la vall del Tec).

29. Es calcula que el cost econòmic d'aquest tram es multiplicarà entre quatre i deu vegades —segons les fonts— a causa del soterrament. Els partidaris del soterrament al·leguen, però, que aquest fet es compensarà, almenys en part, per les pèrdues energètiques més baixes.

30. Aquesta va ser la decisió que va prendre el mediador de la Unió Europea Mario Monti per solucionar el conflicte.

31. Unes altres alternatives, com ara la connexió Sentmenat-Juià-Santa Llogaia d'Àlguema-Baixàs —que aprofitaria el corredor d'infraestructures del TGV i l'AP-7— o Sentmenat-Vic-coll d'Ares-Baixàs —que reforçaria la línia de 400 kV existents— han estat únicament especulacions i no han estat estudiades ni debatudes seriosament dins de cap document oficial.

que l'impacte social té una enorme importància, ja que pot paralyzar projectes o bé modificar-los fins arribar a situacions que, sense generar consens social³², són més acceptades.

Tanmateix, si bé en alguns casos la resolució dels conflictes generats comporta resultats positius, no en podem perdre de vista els punts febles. En primer lloc, el conflicte neix quan el projecte ja està molt avançat, amb la qual cosa aquest es paralyza i s'ha de refer, amb els costos a tots els nivells que això suposa. A més, sovint es perd l'oportunitat de cercar alternatives des de l'arrel que podrien ser més raonables i el debat s'acaba centrant a «maquillar» el projecte presentat. Finalment, aquests procediments poden excloure determinats sectors socials que, a causa de la dificultat d'articular iniciatives, no tenen capacitat per exercir pressió a aquests nivells (població envellida, rendes baixes, immigració...) i veuen com el seu territori rep els impactes socials negatius de les infraestructures sense contrapartides suficients.

També cal dir que, en els casos analitzats, les modificacions als projectes no s'han establert dins un procediment de participació obert, organitzat, oficial i estable, sinó que són el fruit de negociacions puntuals i espontànies que es produeixen amb l'objectiu de cercar una solució més consensuada. La capacitat de resposta de les plataformes es produeix a partir de dos procediments bàsics: el sistema legal, basat en les al·legacions i els recursos, i el sistema «al·legal», basat en l'organització dels moviments adversaris com a lobby de pressió per pressionar les administracions.

Cal, per tant, cercar mètodes que ens permetin incorporar l'impacte social des que es comença a plantejar un projecte amb afectació sobre el territori, per tal d'evitar situacions d'estancament i paràlisi, per incorporar el màxim nombre possible de sectors socials al debat, per estudiar alternatives i per arribar a solucions més òptimes.

A nivell català, si bé és cert que s'han fet importants progressos en matèria d'urbanisme³³, els projectes d'infraestructures o equipaments amb una concreció directa sobre el territori només disposen dels tradicionals períodes d'informació pública i no preveuen processos oberts i dialogats.

Una possible solució per gestionar l'impacte social de la localització de gran projectes d'infraestructures i d'equipaments enutjosos és l'exemple del debat públic francès. Aquest instrument fou creat el 1995, mitjançant la Llei número 95-101, precisament per pal·liar les carències del mecanisme d'informació pública, especialment la seva aparició massa tardana, que no permet discutir sobre la mateixa essència del projecte i les alternatives. Els debats

32. De fet, en cap dels tres casos analitzats, les plataformes oposidores han acceptat els projectes finals i han seguit defensant les seves alternatives (no realització de l'Eix Vic-Olot, millora de la mobilitat ferroviària al Vallès i reforçament de les línies elèctriques existents, respectivament).

33. Amb el desplegament de la Llei d'urbanisme de Catalunya (DL 1/2005) i la inclusió al seu reglament (DL205/2006) s'inclouen períodes de participació obligatoris des de la fase prèvia fins a l'aprovació inicial amb accions d'informació, participació i recollida i anàlisi de les aportacions realitzades que han de ser incorporades al document d'aprovació inicial.

públics es realitzen a petició dels ciutadans o de les administracions actuant amb uns requisits mínims quant a la rellevància del projecte (Subra, 2008).

El procediment del debat públic es basa en la intervenció d'una autoritat independent, la Comissió Nacional pel Debat Públic, que organitza el procés. Entre els elements que s'incorporen en el debat públic, cal destacar l'elaboració de dossiers divulgatius, la col·locació d'informació a la xarxa o la realització d'exposicions, reunions públiques, taules rodones, audiències i fòrums de discussió, dels quals acaba sortint un document de recomanacions. Fins l'any 2010, s'havien celebrat a França més de quaranta debats públics sobre infraestructures de mobilitat (autopistes i TGV) o de transport d'energia (entre els quals hi havia el tram francès de la línia de 400 kV Sentmenat-Bescanó-Baixàs) i sobre instal·lacions puntuals (aeroports, ports, centrals nuclears...). En tots els casos, el document de recomanacions ha estat pres en consideració pels promotors i, en la major part dels casos, s'ha modificat la decisió final.

En referència als plans urbanístics, hi ha unes altres normatives, com ara la finlandesa, inclosa a la Llei del sòl i construcció (132/1999), que aposten per una avaluació prèvia d'aquest impacte social de manera anàloga al que passa amb l'avaluació ambiental estratègica, amb la qual cosa es reforça el paradigma de la sostenibilitat social. En el cas dels plans urbanístics, l'avaluació de l'impacte social es realitza a través tant de l'anàlisi d'aquells impactes que puguin ser objectivables (canvis sociodemogràfics, requeriments infraestructurals, estructura econòmica, criminalitat, salut o paisatge), com de l'avaluació participativa (mitjançant entrevistes, grups de treball...), on es recullen els valors i les percepcions subjectius de diferents grups locals, que puguin ser representatius de les diferents estructures socials existents. Això s'acaba concretant en un document de referència que serveix de guia per elaborar una proposta de planificació urbanística que tingui en compte aquest impacte social adaptat a la perspectiva de la societat receptora (Sairinen, 2004).

Sigui com sigui, cal trobar mecanismes que tinguin en compte la importància de l'impacte social que generen els plans i els projectes sobre les societats receptores corresponents. D'aquesta manera, es pot arribar a solucions que, sense renunciar als principis generals de les polítiques públiques a nivell nacional i regional (cohesió social, desenvolupament econòmic i sostenibilitat ambiental), siguin més permeables i reconeguin i integren els valors del territori tal com són percebuts per la societat local.

Bibliografia

- ALFAMA, Eva; CASADEMUNT, Àlex; COLL, Gerard; CRUZ, Helena i MARTÍ, Marc (2007). *Per una nova cultura del territori?: Mobilitzacions i conflictes territorials*. Barcelona: Icària.
- BAUMAN, Zygmunt (2007). *Tiempos líquidos: Vivir en una época de incertidumbre*. Madrid: Tusquets.
- BECKER, Henk i VANCLAY, Frank (eds.) (2003). *The International Handbook of Social Impact Assessment*. Cheltenham: Edward Elgar.

- BLANCO, Ismael i GOMÀ, Ricard (coords.) (2002). *Gobiernos locales y redes participativas*. Barcelona: Ariel.
- BOBBIO, Luigi (1999). «Un processo equo per una localizzazione equa». A: BOBBIO, Luigi i ZEPPESELLA, Alberico (eds.). *Perché proprio qui?: Grandi opere e opposizioni locali*. Milà: Franco Angeli, 185-237.
- BORJA, Jordi (1986). *Por unos municipios democráticos: Diez años de reflexión crítica y movimiento ciudadano*. Madrid: Instituto de Estudios de Administración Local.
- BURDGE, Rabel (1994). *A Community Guide to Social Impact Assessment*. Middleton: Social Ecology Press.
- CASTELLS, Manuel (1983). *La ciudad y las masas: Sociología de los movimientos sociales urbanos*. Alianza: Madrid, 389-453.
- FERRAN, Antoni (2008). *La cultura del No: El conflicte ambiental i territorial a debat*. Vic: Eumo.
- GIDDENS, Anthony (1996). *Más allá de la izquierda y la derecha*. Madrid: Cátedra.
- HABERMAS, Jürgen (1994). *Historia y crítica de la opinión pública*. Barcelona: Gili.
- HARVEY, David (1992). *Urbanismo y desigualdad social*. Madrid: Siglo XXI.
- (1998). *La condición de la posmodernidad: Investigación sobre los orígenes del cambio cultural*. Buenos Aires: Amorrortu.
- INGLEHART, Richard (1977). *The silent revolution in Europe: Changing values and political styles among western publics*. Princeton: University Press.
- LEFEBVRE, Henri (1971). *La Révolution Urbaine*. París: Gallimard. Versió castellana: *La revolución urbana*. Madrid: Alianza Editorial, 1972.
- NEL-LO, Oriol (2003). *Aquí, no!: Els conflictes territorials a Catalunya*. Barcelona: Empúries.
- REBOLLO, Òscar; MARTÍ, Joel (2003). *Bases, mètodes i tècniques per a la participació ciutadana*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- SAIRINEN, Rauno (2004). «Assessing social impacts of urban land use plans: from theory to practice». *Boreal Environment Research*, 9, 509-517.
- SCOT (2004). *Anuari territorial de Catalunya 2003*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2005). *Anuari territorial de Catalunya 2004*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2006). *Anuari territorial de Catalunya 2005*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2007). *Anuari territorial de Catalunya 2006*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2008). *Anuari territorial de Catalunya 2007*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2010a). *Anuari territorial de Catalunya 2008*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2010b). *Anuari territorial de Catalunya 2009*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- STIGLITZ, Joseph (2002). *Globalization and its Discontents*. Washington: WW Norton.
- TARROJA, Àlex i CAMAGNI, Roberto (coord.) (2006). *Una nueva cultura del territorio: Criterios sociales y ambientales en las políticas y el gobierno del territorio*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- SUBIRATS, Joan (2007). «El miratge de la certesa». A: *Anuari Territorial de Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

- TARROW, Sidney (1998). *El poder en movimiento: Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*. Madrid: Alianza Editorial.
- SUBRA, Philippe (2008). *Géopolitique de l'aménagement du territoire*. París: Armand Colin.
- VANCLAY, Frank (2002). «Conceptualizing social impacts». *Environmental Impact Assessment Review*, 22 (3), 183-211.
- YLI-PELKONEN, Vesa i KOHL, Johanna (2005). «The role of local ecological knowledge in sustainable urban planning: perspectives from Finland». *Sustainability: Science, Practice & Policy*, 1 (1), 3-14.